

הרב חיים שלמה לערנער

מלמד בית מדרשו, אלעד יצ"ו

מנהגי רבוה"ק מבאבוב זי"ע באמירת תחנון ונפילת אפים (מאמר ה'א)

בתפלת מנחה, עלי דרך ובקריית חוצות.

דילוג יה"ר בימי שני וחמישי ו'צדקתך' בשב"ק

תחנון ונפילת אפים בתפלת מנחה

מבואר בדברי הפוסקים (דה"ח בשם מג"א וא"ר) שאין נופלים אפים בלילה, 'לכן אם תפלת מנחה נמשכה עד הלילה אין נופלים על פניהם', אבל בבין השמשות של לילה נוהגין ליפול (שם בשם טר"ז), מיהו לומר המזמור של נפילת אפים אין חשש אפילו בלילה (שם בשם א"ר).

והנה נהוג בקרב הרבה מקהלות החסידים שלא לומר תחנון ונפ"א בתפלת מנחה כלל. ושמעתי מפי החסיד הישיש מוה"ר נחמי' שעהנגוט שליט"א מצאנו, כי בבית מדרשו של מרן רבינו הדברי חיים זי"ע הנקרא "ר' יצחק טובי'ם [חדק"ן] בית מדרש"י, היו אומרים תחנון ואף במנחה קטנה, ע"כ. אולם בבאבוב לא אמרו תחנון במנחה קטנה, והגיד כ"ק רבינו מהר"ש זצ"ל, שהרה"ק הרר"א מרזיקוב זי"ע הי' מנהגו שלא לומר תחנון ונפ"א מחמת שצריך לזה מסירות נפש, וכדמבואר בכתבי האריז"ל שסכנה גדולה היא, ובדזיקוב חששו לזה [ולכיוצ"ב כידוע]. ורבותינו הק' נהגו להתפלל מנחה לעת ערב, ומבואר בספרי

א. בחוברת ה' נתבאר לענין תחנון ונפ"א בימי חודש אדר, בחוברת י"ב לימי הילולא, בחוברת י"ג לימי שמחת נישואין, ובחוברת י"ח לימי חודשי תשרי ואייר, וראה עוד השמטות בחוברת כ' (עמ' רל"ה - רל"ז, ר"מ - רמ"א).

ב. שח לי הרבני מו"ה ברוך גאלדפינגער יד' מת"א, שבנעוריו לא ידע שיש האומרים תחנון ונפ"א בתפלת מנחה, כי בעירו 'קרעניץ' לא נהגו לאמרו.

ג. ובמשך ב' שנים בערך התפללו אנ"ש חסידי באבוב דעיר צאנו בשטיבל מיוחד, ומחמת כבוד ביהמ"ד הג"ל חזרו להתפלל שם כמקדם. וסיפר עוד מוה"ר נחמי' שליט"א, שפעם נסעו קבוצה מאנ"ש עלי דרך, ונתעכבו לתפלת מנחה קטנה בביהמ"ד בכפר על אם הדרך, והורה אז החסיד הג"ר מענדל ראטטענבערג ז"ל הי"ד [ר"מ ישיבת עץ חיים דבאבוב בעיר צאנו] לומר תחנון ונפ"א בנהוג בעיר צאנו.

ד. וכן מסופר בס' דרכי חיים החדש (עמ' ע"ז ס"ק צ"ח) שאצל מרן הד"ח זי"ע לא נמנעו מלומר תחנון בתפלת מנחה אע"פ שהתפללו בשעה מאוחרת.

ה. במשנת חסידיים (מסכת מנחה פ"ב ס"ז) איתא, במנחה הוא זמן שליטת הדינים ע"כ בנפילת אפים צריך להזהר מאד שלא יתאחזו בו החיצונים.

ו. בס' שיר המעלות לשלמה עמ' ק"ג הובא שפעם שאל הגאון מוה"ר שמואל הלוי הורוויץ זצ"ל אב"ד אונסדארף את כ"ק מרן רבינו מהר"ש הראשון זי"ע מדוע החסידים מאחרים זמן תפלת מנחה עד סמוך ללילה ממש. והשיב לו מרן, דלעת ערב מתגברים הדינים בעולם (כדברי הר"ז דל הנזכרים

המקובלים (שערי קדושה למהר"י ז"ל ח"א סוף שער ו') שכשפנה יום ונמו צללי ערב הוא שעת דין, וע"כ חששו אז ביותר לזה וכנ"ל.

אמנם בישיבתו הק' של כ"ק מרן הקדושת ציון וצוק"ל הי"ד בעיר באבוב, התפללו מנחה בזמן מנחה גדולה, ובפקודת בנו הגדול כ"ק מרן רבינו מהר"ש זצ"ל [ששימש אז כראש הישיבה וכרב ור"מ בעיר] היו אומרים תחנון ונפילת אפים כפשטות ההלכה". וכן הורה לימים כ"ק מרן רבינו מהר"ש זצ"ל, שהמתפללים במנחה גדולה שפיר יש להם לומר אז תחנון ונפילת אפים^ט, וגם כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל גילה דעתו ששפיר יש לומר תחנון ונפילת אפים בתפלת מנחה שמתפללים מבעוד יום, וכפי שנהגו לפניו בצאנו ובבאבוב.

[ומסופר בשם הגה"ק משינאווא זי"ע, כי בנו הגדול הגה"ק מוה"ר נפתלי זצ"ל היה גר במדינת רוסיא, ונסתלק שם בנעוריו בעת נפילת אפים בתפלת מנחה כנהוג שם].

עלי דרך משמיטין תחנון ונפ"א

נהגו רבותינו הק' שכשמתפללים מחוץ לבית מדרשם הקבוע אין אומרים תחנון ונפילת אפים. ומנהג זה יפרד לשני מנהגים חלוקים, וכרלהלן:

לעיל, ובכל רגע ורגע תוקפים והולכים ביתר עז, על כן מתפללין באיחור כדי להמתיק הדינים הגוברים ביותר.

ו. וכדברי המשנת חסידים שהובא לעיל בהערה ו'. וראה בס' דרכי חיים ושל' סי' שכ"ג, שו"ת ויען דוד ח"ג סי' ט'.

ח. ס' ימי שאול בכתובים להרה"ח מו"ה שאול הוטערער ע"ה, עמ' ס"ב.

ט. חל"ק במכתב"ק: וע"ד תפלת המנחה שמתפללים שמה בישיבה בשעה 3 אחה"צ, ונפשו איזותה לדעת מנהגנו אם לומר אז תחנה. הנה אצל אא"ז ז"ל בעל דברי חיים כשהיו מתפללים מבעוד יום היו אומרים תחנה, וע"ז נאמר אל תטוש תורת אמך, ע"כ.

י. כ"ה בס' דברי תורה - מונקאטש ח"ג אות פ"ג. וכן סיפר כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל ששמע בן מהרה"צ ר' ישראל פריינד [אבי הגה"צ הרמ"א זצ"ל גאב"ד ירושת"ן] זצ"ל אב"ד הוניאד, והוסיף שמני אז הפסיקו מלומר תחנון בתפלת מנחה (גליין בחצר הקודש - סקווירא פר' ויגש תשע"ד מפי בנו כ"ק אדמו"ר מתולדות אברהם יצחק שליט"א). אולם במבוא לספר אילה שלוחה (במהדורה שי"ל בשנת תשנ"ט לפ"ק לרגל השמחה שבמעון כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, עמ' י"ג בהערה) הובא בשם כ"ק האדמו"ר ר' יעקב מפשעווארסק זצ"ל שרבי נפתלי נפטר בשעת אמירת הוידוי בקר"ש שעל המטה שע"פ נוסח האריז"ל. ומאידך גיסא הובא במבוא הנ"ל, כי הגאון ר' משה ראטמאן אבד"ק האראדישיץ היה תלמיד מובהק להגה"צ רבי נפתלי, ובספרו שו"ת ברוך השם (סי' ל"ז) העיד בזה"ל, "ובפ' וישלח באתי לפניו, ובפ' וישב אור ליום ד' כ"א כסלו תרכ"ד בשעה ג' אחר חצי לילה, לא הי' שום אדם אצלו כי [אם] אני לבדי, ויצא עמי החוצה, ולעיני שכב ויצאה נשמתו הטהורה בנשיקה ברגע אחת ויגע ויאסף אל עמיו", ע"כ.

הנה בנסיעתם עלי דרך מדלגים תחנן ונפילת אפים, ונוהגים כן אף בעת שהותם בתוך עיר בקרית חוצות. ומסורת בידי כ"ק מרן רבינו מהר"ש זצ"ל שכן נהג זקינו הק' מרן מצאנז' לדלג תחנן ונפ"א בנסיעתו עלי דרך".

וראה מש"כ הגה"ק מקאמארנא זצוק"ל (שולחן הטהור סי' קל"א סכ"ג): 'בדרך לא יפול על פניו כלל, ואם ירצה יאמר תחנון בלא נפילה על אפיו, כי השכינה מצויה עמו בדרך וכו' ואין שם מות כלל ואסור לו ליפול על פניו'. ובס' דרכי חיים החדש ס"ק ס"ז הכאתי טעם פשוט בביאור הענין בשם מרן מצאנז' זי"ע, שנתקן קיצור סדר התפלה להנוסע בדרך, 'תפלת הבינו' (ע' אור"ח ריש ס' ק"י), אך אין אנו נוהגים לקצר בתפלת שמו"ע אלא מתפללין כל הי"ח ברכות, וא"כ באיזה חלק מהתפלה נקצר, בקרבנות או בפסוקי דזמרה בוודאי לא, כי מאי חזית להשמיט את זאת יותר מלהשמיט שאר חלקי התפלה, אך תחנן נדחה הרבה פעמים כגון בחתן ובברית מילה וביומא דפגרא וכדומה, ולכן משמיט את זאת עלי דרך כדי לקיים תפלה קצרה.

וראה עוד שם טעם נוסף בשם מרן מצאנז' זי"ע, ע"ד מאמר הכתוב (תהלים ק"ב - כ"ד) ענה בדרך כחי קצר ימי', דהודך הוא עיניו, וגם תחנן נחשב כעין עיניו [דענין נפילת אפים הוא מסירות נפש], ואין עושין שני עיניים, ע"כ. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ח מכתב"י סי' י"ז) איתא ע"ד עובדי ימים שנוהגים שנמנעים מלומר וידוי, וכתב דנראה טעמם "מפני שהשטן מקטרג בשעת הסכנה [כל הדרכים בחזקת סכנה], ואין ראוי להזכיר עונות באותה שעה".

כששוהים רבותינו הק' בחוצות א"א שם תחנן ונפ"א

אולם מנהג זה נהג מרן מצאנז' זי"ע אף בעת שלא היה עלי דרך ממש, דהיינו כשהיה בעיר נופש וכדו' (ראה דרכה"ח שם), ובזה לכאורה לא שייך הטעמים לקצר בתפלה

יא. בריש ס' אמרי צדיקים כתב שכן "נוהגים חסידים".

יב. בס' י"ג אורות ח"א עמ' שע"ד מסופר שגם הגה"ק משינאווא נהג לדלג תחנן עלי דרך [ועי"ש בשם הרידב"ז, ונעתק להלן].

יג. ובהמשך דבריו כתב, "ואם הוא מתודה בפיו, ולבו לא נכון עם א-ל, והרי הוא בטובל ושרץ בידו [ודאי סכנה הוא לו] ומוטב שלא יתודה, כי הדבר ברור שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, אבל אם מתודה בלב שלם וכו'. ונראה שחששו רבותה"ק שמחמת חולשא דאורחא לא יכוון לבו כראוי, וחמירא סכנתא. [יצויין שכשהזכיר כ"ק מרן רבינו מהר"ש זצ"ל מנהג אבותיו הק' להמנע מתחנן עלי דרך, הגיד שיש בזה ענין, וסיפר שפעם על אם הדרך נשאל על אודות מנהג זה, והשואל לא נהג כן אלא אמר תחנן במהירות, אולם אנכי ראיתי ותמהתי, וכי לזו יקרא אמירת תחנן, האם כוונת לכה"פ פירוש המלות, ועורר רבינו בענין אמירת תחנן כהוגן בכוונת הלב, ולא משפה ולחורץ. (דברות קדשו נדפסו בספר "קובץ פע"ח ח"א עמ' קנ"ג)].